

УДК 94(569.1).«2020/2024»

<http://doi.org/10.46869/2707-6776-2025-30-8>

Зелінський А.Л.

<https://orcid.org/0000-0003-0214-4625>

ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ ПАДІННЯ РЕЖИМУ АЛЬ-АСАДІВ

8 грудня 2024 р. в результаті блискавичного наступу сирійської опозиції зазнав краху режим спадкового диктатора Б. аль-Асада. Причини безславного завершення 54-річного правління родини аль-Асадів можна поділити на 3 блоки: зовнішньополітичний, внутрішньорежимний і опозиційний. У першому випадку йдеться про відсутність підтримки Б. аль-Асада з боку послабленої Ізраїлем ліванської Хезболли та дистанціювання від нього Ірану і Росії; у другому – про низку особистих прорахунків і помилок самого дамаського диктатора; у третьому – про ефективні перетворення, здійснені лідером ісламістської опозиції А. аш-Шараа у підконтрольній йому провінції Ідліб.

До внутрішніх наслідків повалення дамаського режиму необхідно віднести прихід до влади у Сирії відносно поміркованих сунітських ісламістів і зміну формату все ще незавершеної сирійської громадянської війни. У регіональному контексті, найвідчутніших змін внаслідок падіння династії аль-Асадів зазнав Ліван. Зміна влади у Сирії позбавила Хезболлу військової та фінансової підтримки Ірану. В результаті, ця шіїтська організація мусила поступитися владою на користь західників і прибічників Саудівської Аравії. Своєю чергою, Іран, внаслідок відмови від підтримки Б. аль-Асада, мусив згорнути інтернаціональний антиізраїльський проект «Вісь опору». Натомість, Туреччина, Катар і почасти Кувейт суттєво виграли від падіння дамаського режиму, з огляду на перманентну підтримку ними антиасадівської опозиції.

У позарегіональному контексті, крах режиму Б. аль-Асада найбільш чітко вдарив по Росії. Натомість, сирійську карту дуже грамотно розіграв Євросоюз. ЄС оперативно призупинив енергетичні, транспортні та банківські санкції часів Б. аль-Асада. Цей крок має прискорити добровільну репатріацію з Європи сирійських біженців, забезпечити поміркованість релігійної політики А. аш-Шараа і створити передумови для подальшого взаємовигідного економічного співробітництва Дамаска з Європою.

Ключові слова: Башар аль-Асад, сирійська громадянська війна, Туреччина, Іран, Ліван, Росія, Сполучені Штати Америки.

Вступ

Протягом 27 листопада – 8 грудня 2024 р. світ із завмиранням подиху стежив за блискавичним і неочікуваним падінням репресивного дамаського режиму спадкового диктатора Б. аль-Асада [1]. На момент написання цих рядків, останній переходиться у Росії, під захистом В. Путіна [2], тоді як десятиліття його авторитарного правління залишилися у минулому й стали цариною історичної науки.

Зокрема, у світлі останніх подій, неабиякий інтерес викликає в істориків виявлення сукупності причин, які призвели до стрімкого падіння здавалося б непохитного диктаторського режиму. Вирішення цього завдання не лише дозволить краще зрозуміти нещодавні й сучасні сирійські реалії, але й збагатить наші знання про слабкі місця диктатури як такої. Розширення та поглиблення

належних знань нині є особливо важливим для України, змушеної протистояти збройній агресії однієї з найнебезпечніших диктатур сучасності.

Водночас, на ретельний аналіз заслуговують і безпосередні наслідки краху президентської (а по суті – диктаторської) династії аль-Асадів [пор. 3], котрий кардинально змінив політичний ландшафт як у сирійському, так і в субрегіональному (levantійському), близькосхідному і навіть світовому масштабі. При цьому, для виявлення та розуміння відповідних наслідків, чие значення важко переоцінити для сьогодення, вони мають розглядатися у нерозривному поєднанні з низкою нещодавніх подій регіональної та світової історії.

Варто зазначити, що низка істориків, насамперед політологів, вже зробила перші кроки на шляху до вирішення обох вищевказаних завдань. Зокрема, про це свідчить зміст наступних розвідок: «Чому Іран дозволив пасти Башарові аль-Асаду?» («Why Did Iran Allow Bashar al-Assad's Downfall?») Н. Граєвського [4], «День після аль-Асада: як приголомшуюче падіння сирійського диктатора відобразиться на балансі сил на Близькому Сході» («The Day After Assad: How the Syrian Dictator's Stunning Fall Will Scramble the Balance of Power in the Middle East») Н. Холл і Дж. Гільтерманна [5], «Чому пав аль-Асад» («Why Al-Assad Fell») Е. Тейблера [6], «Анатомія військового упадку» («Anatomy of a Military Fall») Є. Сеїра [7], «Як Туреччина виграла сирійську громадянську війну: крах аль-Асада наразі є благом для Ердогана» («How Turkey won the Syrian civil war: Assad's Downfall Is a Boon for Erdogan – at Least for Now») Г. Тола [8], «Втеча аль-Асада стала несподіванкою для Байдена, тепер Америка повинна зібратись і скористатися моментом» («Assad's departure surprised Biden, US leaders. Now America must step up and seize the moment») Ч. Лістера [9], «Середземноморське відлуння падіння аль-Асада» («Assad's Downfall Echoes Across the Mediterranean») Ф. Уері [10], «Як Іран втратив Сирію і чому стабільне постасадовське майбутнє вимагатиме причетності Тегерана» («How Iran Lost Syria: And Why a Stable Post-Assad Future Will Require Tehran's Involvement») Х. Азізі [11], «Фіаско Сирії баченням Москви» («The Syria Fiasco As Seen From Moscow») С. Мелконяна [12], «Падіння аль-Асада змінює політичну динаміку Близького Сходу» («Assad's Fall Reshapes Middle East's Political Dynamics») А. Нуреддіна [13] та деякі інші. До цього переліку також варто додати деякі колективні огляди і онлайн-дискусії, запропоновані співробітниками таких установ як Middle East Institute (Вашингтон), International Crisis Group і Carnegie Endowment for International Peace; а саме: «Після падіння аль-Асада, що далі для Сирії та регіону» («After Assad's fall, what's next for Syria and the region») [14], «Регіональні перспективи падіння дому аль-Асада» («Regional Perspectives on the House of Assad's Fall») [15], «Сирія у фокусі: переплетіння регіональної та глобальної динаміки» («Syria in Focus: Regional and International Dynamics at a Crossroads») [16] і

«Вимальовуються ключові рішення, якою Сирія вступить у нову еру» («Key Decisions Loom as Syria Enters a New Era») [17].

Судячи з паузи, яка наступила після потужної хвилі переважно описово-оглядового та футурологічного матеріалу, настав час для більш глибокого осмислення й узагальнення сирійських реалій кінця 2024 – початку 2025 рр. Зокрема, саме цій проблематиці й буде присвячена запропонована публікація, котра, як сподіваємося, стане однією з перших робіт подібного характеру.

Крах Башара аль-Асада

6 березня 2020 р. набула чинності російсько-турецька домовленість про припинення вогню між сирійськими військами, лояльними дамаському режиму Б. аль-Асада і залишками збройних сил переважно ісламістської сунітської опозиції [18]. На той момент, зазначена угода фіксувала реальну перевагу Б. аль-Асада та його господарів (Росії й Ірану) у країні і, здавалось би, лише відсувала в часі неминучу остаточну перемогу дамаського режиму у громадянській війні (поч. у 2011 р.) [18; 19; 20; 9]. Згідно з російсько-турецькою домовленістю, під умовним контролем Дамаска опинилося бл. 2/3 сирійської території¹. На останню ж третину припадали: збережений на північному заході країни під турецькою егідою осередок сунітських ісламістів з центром у м. Ідліб, невеликий північно-сирійський сектор, який перебував під безпосереднім турецьким контролем за підтримки опозиційної Сирійської національної армії (СНА), утворена у північно-східній (засвфратській) частині Сирії протегована США курдська протодержавка Рожавка, невелика південно-східна область навколо американської військової бази ет-Танф, контрольована опозиційною Вільною сирійською армією (ВСА) [20], та частина Сирійської пустелі, де зберіглися залишки інфраструктури терористичного утворення «Ісламська держава Іраку та Леванту» (ІДІЛ) [21].

Паралельно Росія за підтримки її старшого політичного партнера, Китаю, втілювала у життя план повернення режиму Б. аль-Асада до міжнародної арабської спільноти. Апогеєм цього процесу стало цілковито безпідставне рішення про поновлення членства асадівської Сирії у Лізі арабських держав (ЛАД), прийняте переважною більшістю учасників зазначеної організації у травні 2023 р. [22, с. 231–232; 23; 5]². Нарешті, у 2023–2024 рр., певні демонстраційні кроки у бік нормалізації відносин з сирійським диктатором були зроблені навіть відвертим ворогом Дамаска, президентом Туреччини Р.Т. Ердоганом [24; 25].

Проте, ситуація несподівано змінилася 27 листопада 2024 р. Саме тоді, у відповідь на чергові повітряні удари й артилерійські обстріли з боку військ

¹ Певна формалізованість вищезгаданого контролю була обумовлена перебуванням на підпорядкованій Б. аль-Асаду території збройних контингентів його зовнішніх союзників: Росії, Ірану, а також молодшого партнера останнього – ліванської Хезболли [20].

² Членство асадівської Сирії у ЛАД було призупинено у листопаді 2011 р. з огляду на жорстке придушення дамаським режимом початково мирних громадських протестів [22, с. 226].

дамаського режиму, розпочався заздалегідь підготований і скоординований [26] масштабний наступ збройних сил опозиції на чолі з формуваннями ісламістського руху Хайят тахрір аш-Шам (ХТШ)³. Початковою метою зазначеного наступу було м. Алеппо, котре вже 1 грудня повністю опинилося в руках опозиції. Ця перемога відкрила можливість для здійснення тріумфального маршу антиасадівських сил на Дамаск. Не зважаючи на повітряну підтримку з боку союзної Б. аль-Асаду російської авіації, війська дамаського диктатора фактично без опору здали спочатку м. Хама (5 грудня), а згодом – м. Хомс (7 грудня), що дозволило повстанцям підійти упритул до сирійської столиці [1].

У той час коли сили повстанців на чолі з ХТШ прямували до Дамаска з північного заходу, на півдні країни, згідно з попередньо розробленим планом бойових дій [26], активізувались умовно замірені місцеві опозиційні військові формування. На 6 грудня 2024 р. вони взяли під свій контроль міста ес-Сувейда і Дараа [27], після чого також виступили на Дамаск⁴. При цьому, саме південні інсургенти (а не повстанці з Ідлібу) 8 грудня захопили сирійську столицю, що поклало край 54-річному правлінню родини аль-Асадів [26; 28].

Причини падіння дамаського режиму

Причини повалення диктатури Б. аль-Асада можна поділити на три тематичні блоки. 1. Фатальний для диктатора збіг зовнішніх обставин; 2. Помилки та прорахунки самого Б. аль-Асада; 3. Грамотність і виваженість дій опозиції.

Оскільки за роки громадянської війни Сирія перетворилася із важливого суб'єкту регіональної політики на її об'єкт [20; 29, с. 56–57; 3], головні причини краху Б. аль-Асада варто шукати не у Сирії, а за її межами. Зокрема, з моменту замороження сирійського громадянського конфлікту у 2020 р., суттєво змінилася ситуація, в якій опинилися зовнішні гаранті збереження дамаського диктаторського режиму: Росія, Іран і молодший партнер Тегерану – ліванська Хезболла [22]. З огляду на безпосередній зв'язок між наступом сирійської опозиції та подіями, що безпосередньо передували йому у сусідньому Лівані, доцільно буде почати саме з останньої.

Ліванська радикальна воєнізована шийтська організація Хезболла («Партія Аллаха»), чії збройні формування втруtilись у сирійську громадянську війну як мінімум з 2012 р., була найбільш ефективною наземною силою, що воювала

³ Хайят тахрір аш-Шам (Організація визволення Леванту) – це колишня організація Джебхат ан-Нусра (Фронт перемоги), котра свого часу була безпосередньо пов'язана з аль-Каїдою та мала спільну історію з ІДІЛ [22, с. 227, 230; 24].

⁴ Водночас осібно від повстанців Ідлібу і півдня у гру вступили два антиасадівські угруповання, підтримувані США. Йдеться про переважно курдські формування Сирійських демократичних сил (СДС), які (ймовірно за домовленістю з Тегераном) узяли під свій контроль полишене іранським збройним контингентом м. Дейр-ез-Зор [4; 11], і ВСА, котра заволоділа м. Пальмірою [1].

на боці Б. аль-Асада. Протягом 2012-2016 рр., бойовики організації відіграли вагомий роль при обороні Дамаска та під час повернення під контроль сирійського диктатора таких міст як Кусейр, Хомс і Алеппо [30, р. 11–12; 22, с. 228]. На хвилі сирійських успіхів «Партія Аллаха» протягом більш ніж десяти років користувалася статусом незалежної регіональної військово-політичної сили. Проте, фатальним для організації стало її обмежене втручання у черговий палестинсько-ізраїльський конфлікт (2023-2025 рр.) на боці ісламістів сектора Гази. Кінцевим результатом військового протистояння Ізраїлю та Хезболли стало фізичне знищення майже усієї політичної та військової верхівки «Партії Аллаха» на чолі з її багаторічним лідером Х. Насраллою, втрата кількох тисяч найдосвідченіших бойовиків і значної частини стратегічного арсеналу, численні жертви і руйнації в областях проживання ліванських шіїтів (південь та схід Лівану, а також південні райони Бейрута) ізраїльська окупація Південного Лівану й нарешті – безумовна поразка Хезболли зафіксована у межах ізраїльсько-ліванської угоди про припинення вогню, яка набула чинності 27 листопада 2024 р. [31; 32; 33]. Тому не дивно, що ослаблена союзниця просто не була в стані надати будь-яку реальну допомогу дамаському диктаторові під час переможного маршу опозиції на сирійську столицю [6; 34; 35].

На відміну від Хезболли, Іран мав реальну можливість підтримати свого сирійського союзника. Проте, замість цього, Тегеран вирішив спішно евакуювати свій військовий контингент [4; 22, с. 228–230] з охопленої повстанням країни [4; 11]. За цим рішенням стояло декілька важливих чинників. Серед них: небажання Ірану воювати замість деморалізованої армії Б. аль-Асада, на зміцнення якої Тегеран витратив кілька десятків мільярдів доларів; значні втрати, понесені керівництвом іранського контингенту у Сирії в наслідок ізраїльських повітряних ударів 2023-2024 рр; небажання іранських союзників-єдиновірців з Іраку терміново перекинути до сусідньої Сирії власні ополчення, потрібні їм для досягнення внутрішніх цілей; складна ситуація, що виникла в іранській економіці у зв'язку із західними (перш за все американськими) санкціями; наростання внутрішніх невдоволь, спричинених крахом високотратного антиізраїльського проекту – Осі опору, складовими якого виступали як Хезболла, так і асадівська Сирія; загострення розбіжностей між Б. аль-Асадом з його світською ідеологією та іранського керівництва з його шіїтським фундаменталізмом; і нарешті, спроби нового порівняно поміркованого іранського президента, М. Пезешкіяна, нівелювати внутрішнє соціально-економічне напруження шляхом налагодження відносин з колективним Заходом [32; 4; 14; 6; 11; 15; 13]. В результаті, на кінець 2024 р. подальше утримання при владі провального диктатора більше не входило до списку іранських політичних пріоритетів. Надання ж опосередкованої

військової допомоги, котру Тегеран був готовий запропонувати Б. аль-Асаду, виявилось тимчасово неможливим⁵.

Рішення про евакуацію з Сирії власного військового контингенту прийняв і російський диктатор В. Путін [6; 12; 15]. Усі інтереси, зусилля та резерви цього ключового гаранта збереження сприятливого для Б. аль-Асада status quo були зосереджені на затяжній повномасштабній агресії, здійснюваній ним, починаючи з 24 лютого 2022 р., проти України. З огляду на це, виняткова безпорадність армії дамаського протеже поставила його кремлівського господаря перед надзвичайно неприємним вибором. В. Путін мусив або блискавично зняти з українського театру воєнних дій і перекинути до Сирії значне військове угруповання (що саме по собі становить складну логістичну проблему) або полишити сирійських союзників напризволяще. При цьому, у першому випадку, кремлівському диктаторові довелося б послабити і без того низькоефективний тиск на українську армію і водночас пояснювати власним ультрапатріотам, чому він не робить цього задля визволення зайнятої ЗСУ частини Курської області; у другому ж – поставити під загрозу існування єдиних у Середземномор'ї російських військових баз [6] і підірвати кремлівське зовнішньополітичне реноме, базоване на дотриманні принципу: «ми своїх не полишаємо», котре сприяло підвищенню популярності В. Путіна у країнах арабського світу [29, с. 56–57; 22, с. 231–232; 8; 15]. На додачу, російському диктаторові доводилося вибирати між рятуванням режиму сумнівного сирійського протеже і збереженням життєво необхідних в умовах російсько-української війни робочих контактів з покровителем сирійської ісламістської опозиції президентом Туреччини Р.Т. Ердоганом [24]⁶. В результаті, Москва подібно до Тегерану очікувано відмовилася воювати замість відверто небоєздатної армії дамаського Режиму, надаючи перевагу іншим військово-політичним пріоритетам. Зрештою, задля збереження обличчя, В. Путін, як вже було сказано вище, надав притулок дамаському «колезі» та його найближчій родині [2; 12]⁷, водночас поклавши на нього усю провину за російське політичне фіаско [4; 12].

Зрештою, й сам Б. аль-Асад з типовою для нього недалекоглядністю [3], а почасти – й під тиском обставин, неодноразово надавав своїм іранським і російським покровителям приводи, котрі в разі необхідності могли слугувати

⁵ При цьому цікаво, що Іран навіть не спробував примусити важливих для нього іракських союзників до надання військової допомоги дамаському Режиму, спокійно сприйнявши їхню відмову [4; 11].

⁶ У цьому зв'язку варто згадати, що у 2023 р. В. Путін вже зробив важливу поступку Р.Т. Ердогану, дозволивши союзнику Туреччини, Азербайджану, заволодіти Нагірним Карабахом [12].

⁷ Напередодні втечі Б. аль-Асада, до Москви було переправлено його дружину й трьох дітей; його ж молодший брат Махер встиг втікти до Іраку, після чого, за неперевіреною інформацією, також перебрався до Росії [2].

моральними виправданнями відмови від його підтримки. Схоже, що він подібно до інших диктаторів, які мешкають у мильній бульбашці, отримувач лише ту інформацію, котру хотів почути. В результаті, він переконав себе в тому, що Сирія потрібна союзникам більше, ніж союзники Сирії. Ймовірно, Б. аль-Асад хибно вважав, що Росія ніколи не відмовиться від свого єдиного повноцінного союзника в арабському світі і від військових баз на Близькому Сході, Іран нізачо не погодиться втратити Сирію як ключову ланку Осі опору, а Хезболла, чи то за наказом Ірану чи то за власним розумінням, завжди сприятиме збереженню життєво необхідного для неї сирійського сухопутного коридору між Іраном і Ліваном, через який вона отримує зброю та фінансування. Відштовхуючись від цих суб'єктивних уявлень, Б. аль-Асад нерідко дозволяв собі кроки та заходи, котрі драгували його російських й іранських покровителів. У випадку Росії йдеться про принагідне усунення московських симпатиків з керівних посад в армії та службі безпеки, відверте небажання Б. аль-Асада йти на будь-які компроміси з опозицією й тим самим забезпечити В. Путіну роль єдиного успішного посередника у сирійських справах, а також про нараження на небезпеку російсько-турецьких зв'язків шляхом неузгоджених з кремлем ударів по Ідлібу [36; 4; 6; 12]. У випадку Ірану маються на увазі спроби Б. аль-Асада зменшити іранський вплив на сирійські силові структури та створені за ініціативою Тегерану протиопозиційні військові ополчення, його відмова від відкриття антиізраїльського фронту на Голанських висотах у межах актуального у 2023-2024 рр. палестино-ізраїльського конфлікту, перешкоди поширенню на підконтрольній Дамаску території іранського релігійного та культурного впливу (зокрема це стосувалося відправи шіїтських богослужінь)⁸, а також існуючі на рівні припущень звинувачення сирійських спецслужб у зливанні інформації про переміщення високопоставлених іранських військових і цивільних функціонерів, згодом знищених Ізраїлем [36; 4; 37].

Проте, перелік прорахунків Б. аль-Асада, котрі згодом відіграли безпосередню чи опосередковану роль у катастрофі його режиму, далеко не вичерпуються зовнішньополітичною цариною. Перш за все, сирійський диктатор вперто відмовлявся здійснювати будь-які серйозні кроки на шляху до прийняття дієвих політичних компромісів задля консолідації сирійського суспільства, винятково покладаючись на власний репресивний апарат. Водночас, він не вживав жодних економічних заходів, покликаних привернути на бік дамаського режиму широкі маси населення, котрі до заключення домовленості 2020 р. були пов'язані з його військово-політичними опонентами. Так, у межах бюджетної програми економічного відновлення територій, які перебували під контролем Дамаска, державну допомогу

⁸ Необхідно мати на увазі, що Б. аль-Асад належить до колоритної напівязичницької релігійної секти алавітів, котра лише час від часу ситуативно визнається відгалудженням шіїзму, тоді як його дружина Астма належить до сунітської родини [3, с. 134–136, 142].

отримували винятково особи, чия лояльність і без того не викликала сумнівів. На додачу, цими особами зазвичай були представники місцевої корумпованої партійно-бюрократичної системи, котрі безнадійно скомпромітували себе в очах широких мас населення, а також близькі до правлячої родини бізнесмени [38; 3, с. 142; 6; 9; 12].

Якщо ж говорити про лоялістський загал, то його добробут також не особливо хвилював Б. аль-Асада [24]. Диктатор виходив з тих міркувань, що прибічники режиму, до числа яких переважно належали представники доволі численних громад сирійських релігійних меншин (13% алавітів, 10% християн і 3% друзів [39]) і без матеріального заохочення перебуватимуть на його боці, з огляду на почасті культивованій державою острах перед терором з боку сунітських радикалів [40]. Більше того, заради бізнесових забаганок власної дружини, сунітки Асми, Б. аль-Асад у 2020 р. відібрав усі активи й капітали у свого відданого поплічника й двоюрідного брата, Р. Махлуфа [41], що позбавило значну кількість його працівників (переважно алавітів) засобів до існування [40]. Перші наслідки зазначеної недалекоглядної політики далися взнаки вже у середині 2023 р. Маються на увазі тривалі прояви активної громадянської непокори, котрі розпочалися серед дружньої спільноти в районі м. ес-Сувейда [22, с. 225–226; 8; 38; 42], і бродіння у середовищі єдиновірців сирійського диктатора – алавітів [40; 42]. Проте, Б. аль-Асад навіть після цього не здійснив жодного ефективного заходу задля підвищення власної популярності серед невдоволених лоялістів. В результаті, друзі перетворилися на одну з рушійних сил антиасадівського повстання [43], тоді як алавіти розпочали обмежені спорадичні виступи проти нової сунітської влади лише після втечі Б. аль-Асада [14; 44].

Нарешті, сирійський диктатор, цілковито покладаючись на зовнішню допомогу, нічого не робив для модернізації, зміцнення та мотивації власної армії. Напередодні повстання, вона здебільшого являла собою аморфне й неуніфіковане скупчення квазі-регулярних угруповань і свавільних ополчень, чиї командири й ватажки декларували відданість дамаському режиму, оскільки мали зиск з організованої останнім масштабної наркоторгівлі, а шерегові бійці не мали ані відповідних умов, ані належного матеріального заохочення, ані пристойної ідеологічної мотивації [40; 4; 6; 7; 12].

Кардинально відмінну ситуацію ми спостерігаємо у таборі опозиції Ідлібу. При цьому, як не парадоксально, лідер ХТШ А. аш-Шараа (він же – Абу Мухаммад аль-Джулані), котрий протягом останніх років згуртував навколо своєї організації переважну більшість опозиційних сил, значною мірою керувався найбільш ефективними напрацюваннями й ідеями батька і попередника дамаського диктатора – Х. аль-Асада. Так, він не лише, значною мірою шляхом примусу, встановив на підконтрольній ХТШ території авторитарний лад, але й використав його задля формування ефективного адміністративного апарату, котрий став запорукою відносної безпеки і

стабільності; тобто тих суспільних цінностей, досягнення яких у випадку Б. аль-Асада не йшло далі непевних обіцянок. Також А. аш-Шараа скерував частину надходжень від зовнішніх донорів і скромних прибутків місцевого господарчого сектору на соціальні програми, про що пропагандистський апарат ХТШ регулярно сповіщав населення територій підконтрольних дамаському режиму. Окрім цього, він, за ісламістськими мірками, доволі м'яко обходився з представниками релігійних меншин. Останні, хоча не були допущені до владних структур, проте могли розраховувати на захист життя та власності [45; 14]. І що мабуть було найголовнішим, лідер ХТШ, на відміну від свого дамаського антагоніста, піклувався про розвиток, реорганізацію, дисциплінованість і мотивацію підпорядкованих йому збройних формувань, з-поміж іншого, він заклав фундамент місцевої оборонної промисловості, заснував військовий коледж для базової підготовки командирів середньої ланки й інспірував практику масового застосування безпілотних літальних апаратів [45; 7; 26].

Важливим кроком, здійсненим А. аш-Шараа ще у 2016-2017 рр., став його розрив з аль-Каїдою, тобто перетворення очолюваної ним організації з осередку глобального джихадизму на прибічницю сирійського мусульманського націоналізму [45]. Таким чином, ХТШ стала частиною традиційного для Сирії ісламістського тренду, уособленого поширенням у країні міжнародним рухом «Брати-мусульмани» [46]. У цей спосіб А. аш-Шараа забезпечив собі військово-політичне покровительство фактичного регіонального лідера «Братів-мусульман» Р.Т. Ердогана [18; 22, с. 230; 45; 14; 8; 13] і фінансову підтримку з боку приязного по відношенню до зазначеного руху Катару [13; 28]⁹. З іншого ж боку, зниження «градусу» ісламізму згодом дозволила керівництву ХТШ знайти спільну мову не лише з сусідньою США, але й із більш світськими опозиційними групами півдня [26; 28].

Сукупність усіх вищенаведених причин створила чи не єдиний можливий шанс для антиасадівської опозиції щоб кардинально переломити ситуацію у Сирії на свою користь. Проте, у цьому контексті не можна не відзначити організаторські здібності, полководницький хист і загострену інтуїцію, притаманні А. аш-Шараа¹⁰, котрий зумів дочекатися слушної ситуації й ризикнув поставити на карту усе, задля спроби скористатися цією ситуацією.

Наслідки повалення режиму Б. аль-Асада

Говорячи про наслідки завершення епохи аль-Асадів у Сирії, варто зупинитися на змінах, викликаних зазначеною подією у внутрішньосирійському, регіональному та світовому масштабі.

⁹ Катар підтримує «Братів-мусульман» (зокрема, до радикального крила цього руху належать афганський Талібан і палестинський ХАМАС) у контексті протистояння із Саудівською аравією, чією підтримкою користуються організації, пов'язані з аль-Каїдою (проте, не з ІДІЛ).

¹⁰ До речі, варто мати на увазі, що зазначеними якостями був наділений і засновник диктаторської династії аль-Асадів Хафез [3].

Найважливішим внутрішнім наслідком краху режиму Б. аль-Асада став прихід до влади у Сирії нового військово-політичного лідера. Йдеться про еміра ХТШ – неодноразово згадуваного на цих сторінках А. аш-Шараа (народився у 1982 р.), котрий неофіційно очолив сирійську державу починаючи з 8 грудня 2024 р. Протягом подальших 52 днів, він інспірував формування кишенькового перехідного уряду на чолі зі своїм соратником по ХТШ М. аль-Баширом (10 грудня 2024 р.) [47; 17] і активно працював над міжнародним визнанням свого керівного статусу шляхом проведення особистих зустрічей з урядовими делегаціями іноземних країн (зокрема Туреччини, Катару, України, Лівану, Кувейту, Франції, Німеччини тощо [48; 49; 50; 51; 52; 53]) та високопоставленими чиновниками впливових міжнародних організацій з ООН і ЄС включно [52; 53; 54]. Нарешті 29 січня 2025 р., А. аш-Шараа оминувши будь-які демократичні процедури (що з огляду на нинішню ситуацію в країні може знайти певне виправдання), офіційно обійняв посаду перехідного президента Сирійської Арабської Республіки [54; 55]. У день набуття президентських повноважень, А. аш-Шараа підтвердив обіцяння сформувати до 1 березня 2025 р. інклюзивний перехідний уряд, який має враховувати інтереси представників усіх релігійних конфесій, а також етнічних, гендерних і вікових груп населення країни. Окрім цього, він зупинив дію конституції 2012 р., розпустив одну з опорних структур асадівського режиму – партію Баас, а також старий парламент, котрий пообіцяв замінити тимчасовою законодавчою радою. Нарешті було оголошено про розпуск усіх військових, політичних і громадських організацій часів громадянської війни (зокрема й ХТШ) з подальшою їхньою інтеграцією до відповідних державних інститутів [54; 55; 56].

Таким чином, політику А. аш-Шараа можна окреслити як неоднозначну. З одного боку, він дотримувався наданих ще напередодні остаточного повалення Б. аль-Асада гарантій безпеки релігійних меншин [14; 17], утримувався від запровадження ісламської компоненти додержавної освіти й судочинства, а також демонтував системні (зокрема репресивні) структури попереднього режиму, з іншого – його плани щодо підготовки нової конституції та проведення повноцінних парламентських і президентських виборів виглядають дуже розпливчато [54; 55; 56]. До того ж, скоріше за все, ядром вищезгаданих державних (зокрема силових) інституцій стане розпущена 29 січня ХТШ. Бодай часткову відповідь на питання щодо характеру подальших намірів нового сирійського президента можна буде отримати після створення (чи нестворення) обіцяного ним інклюзивного багатоформатного уряду, яке має відбутися (чи не відбутися) у березні 2025 р.

Другим важливим внутрішнім наслідком повалення режиму Б. аль-Асада стала зміна характеру сирійської громадянської війни. Всупереч сподіванням і прогнозам оптимістів від політології, цей процес надалі триває, щоправда у зовсім іншому, поки що остаточно не усталеному, форматі. Перш за все, з гри

вийшов, як здавалося, найпотужніший внутрішній гравець – дамаський режим Б. аль-Асада, проти якого більшою чи меншою мірою були налаштовані усі опозиційні сили. Щоправда, ім'я поваленого диктатора час від часу фігурує під час спорадичних заворушень різної інтенсивності, що мають місце у західних (переважно алавітських) районах країни, проте зазвичай за ними криється не стільки бажання повернення останнього, скільки небезпідставний страх перед сунітською реакцією, провокації функціонерів колишнього режиму, котрі у такий спосіб сподіваються полегшити собі втечу з країни, або ж банальна боротьба за збереження контролю над контрабандистськими маршрутами та шляхами наркотрафіку [44; 57].

Хоча на бік нової дамаської влади перейшла більшість опозиційних військових угруповань (з проамериканською ВСА включно) [56], залишається низка локальних сил, котрі відмовляються чи бодай не поспішають виконувати дерективу А. аш-Шараа про самоліквідацію й інтеграцію до державних військових структур. Йдеться про алавітські загони поплічників поваленого режиму, курдів Заєвфраття (Джазіри), низьку світських і дружких угруповань півдня, а також про загони ІДІЛ [55; 56; 57; 58]. Так, алавітські бойовики, котрі протягом попередніх місяців обмежувалися незначними партизанськими акціями, суттєво активізувалися у березні 2025 р. чим спровокували досі небачений за часів нової влади спалах насильства у приморських районах країни [44; 57]¹¹. Інший приклад непевності щодо нинішнього становища меншин являють сирійські курди. На момент написання цієї статті, курдська протодержава, котра охоплює бл. 25% сирійської території, продовжує вести інтенсивні бойові дії проти протурецької СНА [47; 56]. Водночас, центральна влада провадить з курдами дуже непрості перемовини щодо їхнього майбутнього статусу у сучасній Сирії [57; 58]. Про складність зазначених переговорів зокрема свідчить той факт, що 25 лютого 2025 р. представники Рожави не були запрошені для участі у національному діалозі, в межах якого здійснювалася розробка рекомендацій щодо майбутнього політичного устрою й економічного розвитку сирійської держави [58]. Певні зрушення у курдському питанні відбулися 10 березня, коли А. аш-Шараа підписав з командувачем СДС М. Абді угоду про інтеграцію. Згідно з нею, протягом 2025 р. силові структури СДС мають об'єднатися з відповідними загальносирійськими інститутами, а Дамаск – отримати контроль над нафтовими родовищами, аеропортами та державним кордоном у Заєвфратті; натомість курдам гарантуються громадянські права, мовна автономія і участь у загальнодержавних політичних процесах [59]. При цьому, залишається незрозумілим як адміністративний статус курдських анклавів, так і реакція на зазначену угоду з боку цивільного проводу Рожави і окремих польових командирів.

¹¹ Імовірно пожвавлення антиурядових сил у алавітському середовищі почасти було викликане зволіканням А. аш-Шараа з формуванням багатоконфесійного інклюзивного уряду [див. прим. 31].

Водночас, відбулися зміни у складі і цілях зовнішніх акторів, задіяних у сирийському громадянському конфлікті. Перш за все, з падінням Б. аль-Асада з війни вийшли його союзники: Росія, Іран і Хезболла [60]. Водночас, у контексті наступу опозиції на Дамаск, активізувався Ізраїль¹². Якщо раніше участь єврейської держави у сирийській громадянській війні обмежувалася нанесенням ударів по військовим об'єктам Ірану й Хезболли, то вже 8 грудня 2024 р. ситуація змінилася [29, с. 55]. Ізраїльські війська, блискавично відреагувавши на відведення з прикордонних сирийських областей іранського та російського військових контингентів [20, р. 5, 18–20], зайняли буферну зону на Голанських висотах (зокрема, сирийський бік гори Хермон) з прилеглими територіями і обстріляли низку сирийських стратегічних об'єктів [61; 14; 15; 62]. При цьому, міністр оборони Ізраїлю І. Кац розпорядився про налагодження військовими ЦАХАЛу приязних контактів з сирийськими друзями [61; 58]. Такий підхід свідчить про бажання Ізраїлю заручитися підтримкою місцевого населення з числа потенційних автономістів, а отже – про тривалі плани військової присутності єврейської держави на сирийській території [62; 58] зокрема за рахунок впливу на місцевий внутрішньополітичний ландшафт¹³.

У міжнародному ракурсі, найбільших потрясінь внаслідок кардинальної зміни влади в Сирії очікувано зазнав близькосхідний (середньосхідний) регіон. У першу чергу, це стосується одного з найближчих сусідів Сирії – Лівану. Крах Б. аль-Асада автоматично вилучив Сирію зі сфери впливу Ірану, що найсильніше вдарило по Ліванській Хезболлі. Зі зникненням сирийського сухопутного коридору Іран фактично втратив можливість озброювати та фінансувати свого ліванського молодшого партнера [4; 14; 11; 33]. В результаті, Хезболла втратила можливість відновити свій військовий потенціал, суттєво підірваний Ізраїлем, а також виявилася неспроможною матеріально підтримати сотні тисяч шіїтів, котрі постраждали у результаті розв'язаної й програної нею війни проти єврейської держави [33; 63]. Усе це призвело до зниження популярності «Партії Аллаха» серед єдиновірців, а також до втрати нею низки силових й ідеологічних важелів, які протягом більш ніж десяти років дозволяли їй домінувати у політичному житті Ліванської Республіки [64]. На додачу, повалення диктатури Б. аль-Асада та суттєве послаблення іранських можливостей у Леванті спонукало до активізації зовнішніх гравців, котрі підтримували ліванських недругів і політичних суперників Хезболли. Такий стан речей, своєю чергою, остаточно змусив останню розблокувати навмисно

¹² Я навмисно оминув спекулятивний епізод, пов'язаний з можливістю повного виведення з Сирії американських військ за нового президентства Д. Трампа [пор. 8; 15; 11; 48; 58]. З огляду на традиційну непередбачуваність зовнішньополітичних кульбтів нинішнього президента Сполучених Штатів, його дієва позиція стосовно сирийського питання не підлягає прогнозуванню.

¹³ На момент написання цієї статті (лютий-березень 2025 р.), ізраїльська присутність у Південно-західній Сирії надалі триває[58].

саботовані нею президентські вибори, і тим самим покласти край політичному вакууму, що більш ніж 2 роки підривав державні устої країни кедрів. Результатом зазначених подій стало тотальне перезавантаження ліванської політичної системи. 9 січня 2025 р. за примусової згоди послабленої Хезболли президентом Лівану було обрано поміркованого прогресиста, генерала Ж. Ауна, тоді як останній через 4 дні за підтримки парламенту затвердив на посаду прем'єр-міністра добре відомого на Заході Н. Салама. Нарешті той 8 лютого сформував переважно технократичний уряд, у якому «Партія Аллаха» була позбавлена критичної міністерської квоти (1/3+1 портфелів), яка починаючи з 2008 р. [29, с. 58] дозволяла їй, в разі необхідності, паралізувати функціонування центральної виконавчої влади [33; 65; 66; 67; 63].

Як вже було вказано, крах режиму умовного шиїта Б. аль-Асада суттєво послабив стратегічні позиції Ірану на Близькому Сході. [4; 14; 5; 6; 8; 15; 16; 11; 13; 68; 63]. Втрата Сирії ознаменувала провал цілої низки іранських політичних, ідеологічних та економічних проєктів. Перехід влади до сунітських ворогів сирійського диктатора позбавив Іран єдиного арабського союзника, котрий був бодай формальним (наприклад, на рівні ЛАД) носієм державної суб'єктності. Відтепер, у розпорядженні Тегеранських стратегів залишилися лише недержавні шиїтські ополчення на зразок іракських міліцій, єменських Хуситів або потріпаної Хезболли. При цьому, можливість повноцінного відновлення останньої, з огляду на втрату все тієї ж Сирії, станом на сьогодні, залишається під великим питанням. Окрім цього, поступившись дамаським режимом, Іран залишився без виходу до Середземного моря, що суттєво скоротило його геополітичні можливості й економічну спроможність. Нарешті, сирійське фіаско, принаймні на деякий час, звело нанівець один з найважливіших інтернаціональних проєктів Тегерана – антиізраїльську Вісь опору. В результаті, Іран виявився не в змозі позиціонувати себе як безумовний лідер у боротьбі з екзистенційним ворогом ісламського світу – державою Ізраїль. При чому, деякі союзники з числа єдиновірців-шиїтів, імовірно, вбачають причину послаблення антиізраїльського фронту саме у полишенні Іраном на призволяще свого сирійського союзника [11]. За такого стану речей, регіональні акції Тегерана й надалі зазнаватимуть невпинного падіння. Зміна ж ситуації на краще потребуватиме від Ірану неймовірного напруження зусиль, на що той найближчим часом навряд чи виявиться спроможний¹⁴.

На відміну від Ірану, інший неарабський регіональний гравець опинився у безумовному вииграші. Йдеться про Туреччину, котра починаючи з 2017 р. напівофіційно проте неймовірно ефективно підтримувала опозицію Ідлібу на

¹⁴ Згодом Іран можливо матиме шанс частково поновити свої позиції у Сирії за рахунок допомоги новій дамаській владі у боротьбі з ізраїльською експансією, підтримки сирійських курдів в разі виведення з країни військового контингенту США або ж заключення антитурецького альянсу зі своєю регіональною суперницею – Саудівською Аравією [4; 11; 68].

чолі з ХТШ¹⁵. Тому не дивно, що північна сусідка поступово займає у Сирії вакантне місце старшого геополітичного партнера, котре Іран посідав за режиму Б. аль-Асада [14; 8; 11; 13; 15; 16; 48; 69; 70; 68; 72]. Завдяки «перебуванню на правильному боці історії», Туреччина вже сьогодні отримала низку суттєвих різнопланових бонусів. З долученням до турецької сфери впливу Сирії, котра починаючи з сер. ХХ ст. була одним з найпотужніших осередків руху «Брати-мусульмани» [46], Р.Т.Ердоган став єдиним безперечним лідером зазначеної інтернаціональної мережі. Своєю чергою, з огляду на наявність у турецькому розпорядженні сирійського сухопутного коридору помножену на зростання авторитету у сунітському ареалі, Р.Т.Ердоган посилює свій вплив у країні кедрів, зміцнить позиції у Лівії і отримав можливість узяти за бажанням під свою протекцію сунітських ісламістів сектора Газа. У сукупності, усі ці данності й можливості нагтовхують на думки про бодай віртуальне відродження Османської імперії, що не може не посилити авторитет президента Туреччини у середині країни. Також падіння репресивного режиму Б. аль-Асада дозволило Р.Т.Ердогану розпочати процес добровільної репатріації більш ніж 3-х мільйонів сирійських біженців [24; 69], чиє перебування на території Туреччини суттєво перенавантажувало й без того неблагополучну місцеву економіку і створювало електоральні проблеми для турецького президента [24; 8; 15; 48; 69; 70; 71]¹⁶. Говорячи про економіку, варто узяти до уваги, що турецькі будівельні компанії не без зиску для себе вже розпочали роботи з відновлення сирійського енергетичного комплексу та відбудови зруйнованої інфраструктури [48; 69; 70; 56]. Перш за все, це стосується області Алеппо, котру Туреччина намагається інтегрувати до власних економічних структур [13]. Нарешті зміна геополітичного ландшафту у Сирії відкриває Туреччині вікно можливостей для вирішення болючого для неї курдського питання. Прихід до влади у Дамаску союзників Р.Т.Ердогана збільшує шанси на ліквідацію Рожави – своєрідного тилового хабу радикальної Робітничої партії курдистану (РПК), що діє на території Туреччини¹⁷.

Коли у Анкарі святкували перемогу, переважно сунітські країни арабського світу (зокрема, Перської затоки за винятком Катару і Кувейту) з гіркотою усвідомлювали всю неприємність ситуації, у якій вони опинилися. За півтора

¹⁵ Цікаво, що й для самої Туреччини масштаби успіху повстанців виявилися несподіванкою. На певному етапі підготовки наступальної операції Р.Т.Ердоган навіть наказав ідлібським підопічним протягом певного часу утримуватися від різких рухів і був зацікавлений у примушенні сирійського диктатора до політичного компромісу [8; 15; 70].

¹⁶ Водночас, перспектива масової репатріації сирійців непокоїть турецьких текстильників, для яких майже безправні біженці становлять дешеву робочу силу [71].

¹⁷ Ймовірно, саме ця обставина спонукала лідера РПК А. Оджалана закликати курдів до припинення збройної боротьби проти турецької держави [58], що у перспективі може спричинити до замирення турецького Курдистану.

роки до повалення дамаського режиму більшість з них урочисто віддали свої голоси за повернення Б. аль-Асада до ЛАД. З огляду на це, вони були й надалі залишаються змушені оперативно доводити свою прихильність новій сунітській владі Сирії, перебуваючи у слабкій позиції в порівнянні з Туреччиною. Вже 12 грудня 2024 р. про встановлення дипломатичних зв'язків з переможцями поспішили сповістити: Бахрейн, Єгипет, Ірак, Йорданія, ОАЕ, Оман і Саудівська Аравія [73; 15]. Окрім цього, 4 «ненадійні» нафтові монархії Перської затоки розпочали інтенсивні перепросини перед сирійськими єдиновірцями за справою гаманця, надаючи гуманітарну допомогу зруйнованій країні й обіцяючи майбутні інвестування в її економіку. Також вони провадять активну дипломатичну кампанію за зняття з Сирії міжнародних економічних санкцій часів Б. аль-Асада. Нарешті, Саудівська Аравія стала першою країною, котра прийняла з офіційним візитом А. аш-Шараа, й тим самим погодилась відіграти роль диверсифікаційної лякалки, завдяки якій сирійський лідер намагається посилити свої позиції у відносинах з Туреччиною [15; 13; 72; 74]. Щоправда, втішальними призами для Саудитів і їхніх союзників: ОАЕ й Бахрейн, можуть послужити послаблення Ірану та можливість поновити свій вплив у Лівані¹⁸.

У відмінній ситуації опинилися лише Катар і Кувейт. Котрі починаючи з 2011 р. перманентно підтримували антиасадівську опозицію та навідріз відмовилися поновити дипломатичні контакти з сирійським диктатором після його повернення до ЛАД [13; 73; 15; 28; 74]. Провідну роль у цій підтримці відігравала Доха, котра поряд з Анкарою й отримала основні дивіденди від повалення Б.аль-Асада. Так, Катар блискуче перегравав свою головну регіональну суперницю – Саудівську Аравію [22, с. 231]. Відтепер, якщо допомога Сирії від Саудитів та їхніх союзників розцінюватиметься як компенсація за фактичну зраду єдиновірців, то катарська фінансова й дипломатична підтримка [15; 74] сприйматиметься як послуга, за котру потрібно буде віддячити. Скоріше за все, виразом вдячності з боку Сирії може стати дозвіл на прокладення катарського газопроводу до Туреччини [50]. На додачу, союз з новою сирійською владою упритул наближає Катар до Ліванського кордону, а отже дозволяє Досі нарешті отримати економічні та політичні зиски від багаторічного фінансування ліванської армії [75], головнокомандувачем якої у той час був нинішній приездент країни Кедрів Ж. Аун.

Залишилося сказати декілька слів про наслідки світового, чи скоріше позарегіонального, масштабу, викликані падінням режиму Б. аль-Асада. У цьому контексті сирійські події найбільше зачепили путінську Росію та особисто її диктатора. Свідоме нехтування сирійським порядком денним принесло Росії цілком очікувані негативні наслідки [6; 10; 12; 15; 13]. Перш за

¹⁸ Ознакою поступового повернення Саудівської Аравії до Лівану може слугувати обрання підтримуваного нею кандидата у президенти країни кедрів [65] і неабияка активізація місцевого саудівського симпатика, С. аль-Харірі [33].

все йдеться про загальне падіння російського авторитету у арабському світі та про фактичну втрату Москвою середземноморських військових баз: військово-морської у Тартусі й авіаційної у Хмейніні. Своєю чергою, відмова Кремля від військової присутності у Сирії поставила під загрозу російські інтереси у Лівії де В. Путін конкурує за вплив з Р.Т. Ердоганом [10; 15], а також у Центральній та Західній Африці, де російський диктатор підтримує низку «колег» по авторитарному клубу. Крім того, зникнення російського Дамоклова меча, котрий починаючи з 2015 р. перманентно висів над головою Ізраїлю, звело нанівець залежність єврейської держави від кремлівських зовнішньополітичних інтересів. На додачу, в разі реалізації катарського наміру збудувати газопровід орієнтований на Середземномор'я, Росія фактично втратить можливість для здійснюваного нею газового шантажу європейських країн [50].

Звичайно, у кремлі усвідомлюють усю важливість збереження військових баз у Сирії. У зв'язку з цим, росіяни (особисто та за сприяння свого білоруського проксі) намагаються схилити нову сирійську владу до подальшого військового співробітництва [76; 77; 78]. Однак, не дивлячись на заяви А. аш-Шараа про стратегічну важливість Росії для Сирії [77], нинішні кремлівські зусилля ймовірно залишаться безрезультатними¹⁹. Сирійці добре пам'ятають, хто стояв за репресивним режимом Б. аль-Асада і бомбардуваннями Алеппо та інших сирійських міст, тоді як Росія у її нинішній ситуації не погодиться ані на екстрадицію поваленого диктатора, ані на повноцінне відшкодування заподіяних нею руйнувань. Водночас, ведення діалогу з Москвою новий президент Сирії розглядає лише як засіб спонукання країн Заходу до якнайшвидшої відміни економічних санкцій, накладених на Сирію за правління Б. аль-Асада²⁰.

З огляду на нинішнє дистанціювання США від сирійських справ [74; 72], обумовлене недовірою Вашингтона до ХТШ з її аль-Каїдівсько-ІДІЛівським минулим і особистим списком пріоритетів президента Д. Трампа, під Заходом у нашому випадку розумітимуться країни Європи. На відміну від Росії, Європа не лише знає, чого жадає від Сирії, але й має, що запропонувати новій дамаській владі. Більшість європейських країн на чолі з Німеччиною прагне як найшвидше позбутися десятків, а то й сотень тисяч сирійських біженців. Якщо ж говорити про Францію, то її президент Е. Макрон на додачу прагне скористатися можливістю поновити у Сирії бодай відлуння колишнього

¹⁹ До плану «б» у вигляді перевалочного пункту на Червономорському узбережжі Судану, Росія з огляду на місцеву громадянську війну та логістичні невідповідності, ставиться доволі скептично [79].

²⁰ До речі, падіння дамаського режиму позбавило сенсу фактичне підпорядкування Російській православній церкві Антіохійського патріархату, котрий цілковито залежав від ласки чи неласки Б. аль-Асада. Такий стан речей зокрема означає, що провід Православної церкви України в осяжному майбутньому зможе переконати антіохійського патріарха визнати категорично неприйнятну для кремля автокефалію Київської митрополії.

французького впливу [29, с. 28, 38–39]. На думку європейців, найшвидшим й найефективнішим засобом досягнення зазначених цілей слугуватиме омріяне сирійцями комплексне зняття зовнішніх секторальних санкцій, накладених на країну світовим співтовариством у відповідь на злочини дамаського режиму проти широких мас населення. Як слушно вважають лідери провідних європейських країн, зняття санкцій призведе до швидкого економічного відновлення Сирії й тим самим створить передумови для добровільного повернення до країни вищезгаданих фінансово обтяжливих і політично дестабілізуючих біженців. При цьому, роль головного організатора процесу зняття економічних обмежень узяла на себе Франція, котра у такий спосіб прагнула позиціонуватись як надійний друг і покровитель переможного сирійського народу [74]. Очікуваним результатом такого стану речей стало прийняте 24 лютого рішення країн ЄС щодо призупинення економічних санкцій у енергетичній (зокрема стосовно енергоносіїв), транспортній і банківській сферах. У відповідь європейські лідери очікували від А. аш-Шараа задекларованого ним створення інклюзивного уряду [80]²¹. Таким чином, постасадівська Сирія отримує базовані на економічному підґрунті перспективи для майбутнього відновлення та розвитку, а країни ЄС – не лише можливість дієво координувати чи навіть скеровувати цей процес, але й шанс раз і на завжди вирішити для себе проблему репатріації сирійських біженців.

Висновки

8 грудня 2024 р. в результаті блискавичних скоординованих дій сирійської опозиції зазнав краху репресивний режим спадкового диктатора Б. аль-Асада. Ця подія, спричинена низкою зовнішніх і внутрішніх чинників, вже призвела до важливих змін сирійського, близькосхідного та світового масштабу.

Причини безславного завершення 54-річного правління родини аль-Асадів можна поділити на 3 блоки: зовнішньополітичний, внутрішньорежимний і опозиційний. У першому випадку, йдеться про неспроможність ліванської Хезболли надати допомогу важливому для неї сирійському союзнику, а також про дистанціювання від останнього Ірану та Росії, з огляду на зміни їхніх державних пріоритетів. У другому – про низку особистих прорахунків і помилок Б. аль-Асада; серед них: нічим не забезпечені спроби прийняття рішень, які суперечили директивам і рекомендаціям зовнішніх покровителів, категорична відмова від дієвих соціально-економічних реформ і політичних компромісів, одночасне нехтування приверненням на свій бік помірковано нелояльних мас населення й опікою широких мас лоялістів, ігнорування

²¹ Обіцяний уряд було сформовано 29 березня 2025 р. Фактичним головою нового перехідного кабінету з огляду на відсутність у ньому посади прем'єр-міністра став сам А. аш-Шараа. До уряду, котрий складається з 23 міністрів залучено одного алавіта, одного друга й одну християнку, котрі отримали другорядні портфелі [81]. Таким чином, можна говорити про те, що новий сирійський лідер схильний відтворити у загальнодержавному масштабі авторитарну ідлібську модель.

проблеми деградації армії. У третьому випадку маються на увазі ефективні перетворення, здійснені протягом кількох років лідером ісламістської опозиції А. аш-Шараа на підконтрольній йому території; а саме: встановлення ефективної централізованої влади, запровадження примітивної проте реальної соціальної програми, відмова від ідеології глобального джихадизму на користь ісламського націоналізму на зразок руху «Брати-мусульмани», координування дій з іншими опозиційними групами, зміцнення і модернізація збройних сил; сюди ж необхідно віднести максимальну слушність моменту, обраного А. аш-Шараа для виступу проти дамаського режиму.

Говорячи про внутрішні наслідки падіння Б. аль-Асада, перш за все необхідно вказати на прихід до влади у Сирії опозиційних сил на чолі з вищезгадуваним А. аш-Шараа, котрий проголосив себе президентом країни, проте декларував оперативне створення інклюзивного уряду (зокрема за участю представників релігійних й етнічних меншин) і проведення у віддаленій перспективі демократичних виборів. Водночас, зміна влади у Дамаску не спричинила до автоматичного завершення сирійської громадянської війни, а лише змінила її характер. Низка релігійних та етнічних груп (алавіти, друзи, курди та ін.), котрі зберігають збройні формування, не поспішають приймати рішення щодо лояльності по відношенню до центру, а то й намагаються відверто йому протистояти. Окрім того, на території Сирії продовжують перебувати збройні контингенти різнопланових зовнішніх акторів, більшість з яких вороже чи бодай неприязно налаштовані до нової центральної влади, натомість орієнтуються на певні локальні групи населення. Йдеться про загони ІДІЛ, обмежені сили США і введені на сирійську територію одразу після падіння Б. аль-Асада підрозділи армії Ізраїлю.

У регіональному контексті, найвідчутніших змін внаслідок падіння династії аль-Асадів зазнав Ліван. Зміна влади у Сирії позбавила й без того послаблену Ізраїлем Хезболлу військової та фінансової підтримки Ірану, що змусило цю шийтську організацію поступитися владою у країні кедрів прозахідним і просунітським силам. Своєю чергою, сам Іран, внаслідок відмови від впливу у Сирії, залишився без свого єдиного арабського союзника, наділеного державною суб'єктністю, і без логістичної спроможності для подальшої реалізації інтернаціонального антиізраїльського проекту «Вісь опору». До регіональних зовнішніх гравців, які суттєво виграли від приходу до влади у Дамаску ісламістської опозиції, належать Туреччина, Катар і меншою мірою Кувейт. Відтепер, ці країни (перш за все Туреччина), котрі під час протистояння дамаського режиму й антиасадівської опозиції перманентно підтримували останню, дістають належну їм частку економічних, політичних та ідеологічно-пропагандистських дивідендів. Інші ж Близькосхідні країни (зокрема, Саудівська Аравія, Бахрейн та ОАЕ), котрі за півтора роки до краху алавіта Б. аль-Асада повернули його режим до ЛАД, мають докласти багато фінансових

і дипломатичних зусиль щоб загладити свою провину перед сунітськими єдиновірцями з Дамаска.

З-поміж позарегіональних учасників сирійської громадянської війни, найбільших стратегічних, геополітичних й ідеологічних збитків зазнала Росія. Здавши режим Б. аль-Асада, його кремлівський колега В. Путін втрачає єдині російські військові бази у Середземномор'ї, можливість ефективного втручання в африканські справи й імідж державного діяча, котрий «ніколи своїх не полишає». Натомість, сирійську карту дуже грамотно розіграв ЄС. Завдяки швидкому призупиненню енергетичних, транспортних і банківських санкцій, накладених на Сирію за часів Б. аль-Асада, країни ЄС створили можливості для відбудови сирійської економіки. Цей крок має прискорити добровільну репатріацію з Європи сирійських біженців, забезпечити поміркованість релігійної політики А. аш-Шараа і створити передумови для подальшого взаємовигідного економічного співробітництва Дамаска з Європою.

Список використаних джерел та літератури

1. 2024 Syrian opposition offensives. *Wikipedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/2024_Syrian_opposition_offensives
2. Nakhoul S. et al. Assad's final hours in Syria: Deception, despair and flight. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/world/middle-east/assads-final-hours-syria-deception-despair-flight-2024-12-13/>
3. Зелінський А.Л. Батько і син аль-Асади: спільні й відмінні риси державної політики. *Проблеми всесвітньої історії*. 2024. № 1 (25). С. 129–163.
4. Grajewski N. Why Did Iran Allow Bashar al-Assad's Downfall? *Carnegie Endowment for International Peace*. URL: <https://carnegieendowment.org/middle-east/diwan/2024/12/why-did-iran-allow-assads-downfall?lang=en¢er=middle-east>
5. Hall N., Hiltermann J. The Day After Assad: How the Syrian Dictator's Stunning Fall Will Scramble the Balance of Power in the Middle East. *Foreign Affairs*. URL: <https://www.foreignaffairs.com/syria/day-after-bashar-al-assad-russia-iran>
6. Tabler A.J. Why Al-Assad Fell? *The Washington Institute*. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/why-al-assad-fell>
7. Sayigh Ye. Anatomy of a Military Fall. *Carnegie Endowment for International Peace*. URL: <https://carnegieendowment.org/middle-east/diwan/2024/12/anatomy-of-a-military-fall?lang=en¢er=middle-east>
8. Tol G. How Turkey won the Syrian civil war: Assad's Downfall Is a Boon for Erdogan – at Least for Now. *Foreign Affairs*. URL: <https://www.foreignaffairs.com/turkey/how-turkey-won-syrian-civil-war>
9. Lister Ch. Assad's departure surprised Biden, US leaders. Now America must step up and seize the moment. *Fox News*. URL: <https://www.foxnews.com/opinion/assads-departure-surprised-biden-us-leaders-now-america-must-step-up-seize-moment>
10. Wehrey F. Assad's Downfall Echoes Across the Mediterranean. *Carnegie Endowment for International Peace*. URL: <https://carnegieendowment.org/middle-east/diwan/2024/12/assads-downfall-echoes-across-the-mediterranean?lang=en¢er=middle-east>
11. Azizi H. How Iran Lost Syria: And Why a Stable Post-Assad Future Will Require Tehran's Involvement? *Foreign Affairs*. URL: <https://www.foreignaffairs.com/syria/how-iran-lost-syria>
12. Melkonian S. The Syria Fiasco As Seen From Moscow. *Carnegie Endowment for International Peace*. URL: <https://carnegieendowment.org/middle-east/diwan/2024/12/the-syria-fiasco-as-seen-from-moscow?lang=en¢er=middle-east>

13. Nouredine A. Assad's Fall Reshapes Middle East's Political Dynamics. *Fanack*. URL: <https://fanack.com/politics/features-insights/assads-fall-reshapes-middle-east-political-dynamics~270095/>
14. Lister Ch. et al. Special Briefing: After Assad's fall, what's next for Syria and the region? *Middle East Institute*. URL: <https://www.mei.edu/blog/special-briefing-after-assads-fall-whats-next-syria-and-region>
15. Regional Perspectives on the House of Assad's Fall. *International Crisis Group*. 17 december 2024. URL: <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/east-mediterranean-mena/syria/regional-perspectives-house-assads-fall>
16. Tokmajyan A. et al. Syria in Focus: Regional and International Dynamics at a Crossroads. *Carnegie Endowment for International Peace*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=YT9aRqLvzWU>
17. Key Decisions Loom as Syria Enters a New Era. *International Crisis Group*. 14 january 2025. URL: <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/east-mediterranean-mena/syria/key-decisions-loom-syria-enters-new-era>
18. Erdogan, Putin announce Idlib ceasefire after Moscow meeting. *News / Al Jazeera*. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2020/3/6/erdogan-putin-announce-idlib-ceasefire-after-moscow-meeting>
19. Mohamad N., Kafina M., Prins E. Assad's Regime and the Syrian Crisis (2011-2022). *Fanack*. URL: <https://fanack.com/syria/history-of-syria/the-syrian-crisis/assads-regime-and-the-syrian-crisis-2011-2022/>
20. Khaddour Kh., Tokmajyan A. Borders Without a Nation: Syria, Outside Powers, and Open-Ended Instability. Beirut: Malcolm H. Kerr Carnegie Middle East Center, 2024. 41 p. URL: <https://carnegie-production-assets.s3.amazonaws.com/static/files/Kheder-Armenak-Syria%20report-final.pdf>
21. Lister Ch. CENTCOM says ISIS is reconstituting in Syria and Iraq, but the reality is even worse. *Middle East Institute*. URL: <https://www.mei.edu/publications/centcom-says-isis-reconstituting-syria-and-iraq-reality-even-worse>
22. Зелінський А. Левант на лінії розламу двох світів. *Historia localis. Historia globalis. Сповіді на пошану Андрія Кудряченка* / ред. В. Ткаченко та ін. К.: ДУ «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України»; Інститут історії України Національної академії наук України, 2024. С. 224–233.
23. Assad's Return: Regional Changes, and Future Outlook. *Carnegie Endowment for International Peace*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=jvud4Xp8kbE>
24. Lister Ch. Turkish-Syrian Re-engagement: Drivers, Limitations, and US Policy Implications. *Middle East Institute*. URL: <https://www.mei.edu/publications/turkish-syrian-re-engagement-drivers-limitations-and-us-policy-implications>
25. Turkey's Erdogan does not rule out meeting Syria's Assad to restore ties. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/world/middle-east/turkeys-erdogan-does-not-rule-out-meeting-syrias-assad-restore-ties-2024-06-28/>
26. Christou W. Syrian rebels reveal year-long plot that brought down Assad regime. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2024/dec/13/syrian-rebels-reveal-year-long-plot-that-brought-down-assad-regime>
27. Syria army says 'redeploying' in southern Daraa, Sweida provinces. *Arab News*. URL: <https://www.arabnews.com/node/2582099/middle-east>
28. Southern rebels loom large as Syria's new rulers try to form a national army. *Associated Press*. URL: <https://apnews.com/article/syria-hts-security-fighters-assad-damascus-c65efc166f2642e0f0993a6f2d002090>
29. Зелінський А.Л. Розвиток країн Леванту в умовах сучасних геополітичних викликів. *Азійський феномен поліваріантного розвитку наприкінці XX -початку XXI століття:*

- монографія / За заг. ред. В.О. Шведа, науковий та літературний редактор Н.І. Мхитарян. К.: Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2024. С. 28–70.
30. Levitt M. Hezbollah's Regional Activities in Support of Iran's Proxy Networks. Washington: Middle East Institute, 2021. 35 p. URL: https://www.mei.edu/sites/default/files/2021-07/Hezbollah%E2%80%99s%20Regional%20Activities%20in%20Support%20of%20Iran%E2%80%99s%20Proxy%20Networks_0.pdf
 31. Houssari N., Tello A. Will ceasefire deal to end Israel-Hezbollah war achieve lasting peace for Lebanon? *Arab News*. URL: <https://www.arabnews.com/node/2580994/middle-east>
 32. Young M. Autumn of Lebanon's Discontent. *Carnegie Endowment for International Peace*. URL: <https://carnegieendowment.org/middle-east/diwan/2024/11/autumn-of-lebanons-discontent?lang=en¢er=middle-east>
 33. Ghaddar H. How Hezbollah Ends: A Better Lebanon Is Possible. *Foreign Affairs*. URL: <https://www.foreignaffairs.com/lebanon/how-hezbollah-ends>
 34. Hezbollah backs Syria's al-Assad as opposition forces intensify offensive. *Syria's War News / Al Jazeera*. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2024/12/5/hezbollah-backs-syrias-al-assad-as-opposition-forces-intensify-offensive>
 35. Source close to Hezbollah says sent 2,000 fighters to Syria. *Arab News*. URL: <https://www.arabnews.com/node/2582163/middle-east>
 36. al-Ghadhawi A. Al-Assad's Strategy to Avoid Becoming a Puppet of Russia and Iran. *New Lines Institute*. URL: <https://newlinesinstitute.org/state-resilience-fragility/al-assads-strategy-to-avoid-becoming-a-puppet-of-russia-and-iran/>
 37. Yavorsky E., Tabler A.J. Demise of Syria's "Second Lady" Shakes Up the Assad Regime. *The Washington Institute*. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/demise-syrias-second-lady-shakes-assad-regime>
 38. Othman Agha M. Coercive deprivation: Unraveling the Assad regime's policy on domestic reconstruction. *Middle East Institute*. URL: <https://www.mei.edu/publications/coercive-deprivation-unraveling-assad-regimes-policy-domestic-reconstruction>
 39. Syria. *The World Factbook*. URL: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/syria/>
 40. Saad M. Is an Alawite protest movement emerging in Syria's coastal areas? *Al Majalla*. URL: <https://en.majalla.com/node/297431/politics/alawite-protest-movement-emerging-syrias-coastal-areas>
 41. Nour A.A. The Assad-Makhlouf spat: A complicated family affair. *Middle East Institute*. URL: <https://www.mei.edu/publications/assad-makhlouf-spat-complicated-family-affair>
 42. Yavorsky E. A Year of Suwayda Protests Show That Assad Is No Partner *The Washington Institute*. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/year-suwayda-protests-show-assad-no-partner>
 43. Barnea Yu. Second front opens in Southern Syria, as Druze militias rise up. *The Jerusalem Post*. URL: <https://www.jpost.com/breaking-news/article-832307>
 44. Bahah M. Syria clashes – what happened? *Syria's War News / Al Jazeera*. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2025/3/10/syria-clashes-what-happened>
 45. Zelin A.Y. The Patient Efforts Behind Hayat Tahrir al-Sham's Success in Aleppo. *War on the Rocks*. URL: <https://warontherocks.com/2024/12/the-patient-efforts-behind-hayat-tahrir-al-shams-success-in-aleppo/>
 46. Lefevre R. *Ashes of Hama: The Muslim Brotherhood in Syria*. Oxford; New York: Oxford University Press, 2013. 288 p.
 47. Trombeta L. Syria's new rulers must not repeat the past mistakes of Lebanon and Iraq. *Opinions / Al Jazeera*. URL: <https://www.aljazeera.com/opinions/2024/12/16/syrias-new-rulers-must-not-repeat-the-past-mistakes-of-lebanon-and-iraq>
 48. Celik M. Turkiye's road ahead in a post-Assad Syria. *Syria's War News / Al Jazeera*. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2025/1/7/turkiyes-road-ahead-in-a-post-assad-syria>

49. Leader Al-Sharaa receives Qatari delegation. *Syrian Arab News Agency*. URL: <https://sana.sy/en/?p=343072>
50. Шипуля В. Україна розбудовує стосунки з Сирією: для чого це потрібно. *Korrespondent.net*. URL: <https://ua.korrespondent.net/articles/4744812-ukraina-rozbudovuie-stosunky-z-syriiei-dlia-choho-tse-potribno>
51. Lebanon and Syria to strengthen border security, Lebanese PM says. *Arab News*. URL: <https://www.arabnews.com/node/2586014/middle-east>
52. Leader Al-Sharaa meets with Kuwaiti Foreign Minister and GCC Secretary General. *Syrian Arab News Agency*. URL: <https://sana.sy/en/?p=343295>
53. Al-Sharaa meets French and German Foreign ministers in Damascus. *Syrian Arab News Agency*. URL: <https://sana.sy/en/?p=343428>
54. President al-Sharaa and no more Baath party: What else has Syria announced? *Syria's War News / Al Jazeera*. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2025/1/29/president-al-sharaa-and-no-more-baath-party-what-else-has-syria-announced>
55. New Syria leader faces territorial, governance hurdles. *Arab News*. URL: <https://www.arabnews.com/node/2588786/middle-east>
56. Zelin A.Y. The Status of Syria's Transition After Two Months. *The Washington Institute*. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/status-syrias-transition-after-two-months>
57. The major security challenges facing Syria's new rulers. *Arab News*. URL: <https://www.arabnews.com/node/2592955/middle-east>
58. al-Assil I. The national dialogue in Syria: A step forward or a concerning trajectory? *Middle East Institute*. URL: <https://www.mei.edu/publications/national-dialogue-syria-step-forward-or-concerning-trajectory>
59. Syria's government signs breakthrough deal with Kurdish-led authorities in northeast. *Arab News*. URL: <https://www.arabnews.com/node/2593137/middle-east>
60. Hezbollah–Syria clashes (2024–present). *Wikipedia*. URL: [https://en.wikipedia.org/wiki/Hezbollah%E2%80%93Syria_clashes_\(2024%E2%80%93present\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Hezbollah%E2%80%93Syria_clashes_(2024%E2%80%93present))
61. Fabian E. Katz orders IDF to complete seizure of Syrian buffer zone, continue destroying Assad's "strategic weapons". *The Times of Israel*. URL: https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/katz-orders-idf-to-complete-seizure-of-syrian-buffer-zone-continue-destroying-assads-strategic-weapons/
62. Israel says its troops in Syria will remain atop Mt Hermon indefinitely. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/world/middle-east/israel-says-its-troops-syria-will-remain-atop-mt-hermon-indefinitely-2025-01-28/>
63. Young M. Hezbollah and National Renewal. *Carnegie Endowment for International Peace*. URL: <https://carnegieendowment.org/middle-east/diwan/2025/02/hezbollah-and-national-renewal?lang=en¢er=middle-east>
64. Зелінський А.Л. Політична та військова діяльність ліванської Хезболли у 2011-2022 рр. і її результати (Ч. 1-2). *Проблеми всесвітньої історії*. 2024. № 4(28). С. 167–184; 2025. №1(29). С. 156–175.
65. Nassar F.N. The way forward in Lebanon. *Middle East Institute*. URL: <https://www.mei.edu/publications/way-forward-lebanon>
66. Cabinet of Nawaf Salam. *Wikipedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Cabinet_of_Nawaf_Salam
67. Ghaddar H. Lebanon's New Government May Walk a Thin Line Between Promises and Compromises. *The Washington Institute*. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/lebanons-new-government-may-walk-thin-line-between-promises-and-compromises>
68. Singh M. After Assad: Navigating Syria Policy (Part 1). *The Washington Institute*. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/after-assad-navigating-syria-policy-part-1>

69. Why Turkiye is so influential in post-Assad Syria. *Arab News*. URL: <https://www.arabnews.com/node/2587071/middle-east>
70. Khalifa D. Turkey's tightrope in post-Assad Syria. *International Crisis Group*. 03 february 2025. URL: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/western-europemediterranean/turkiye-syria/turkeys-tightrope-post-assad-syria>
71. Nerves fray in Turkiye textile sector as Syrian refugees mull return. *Arab News*. URL: <https://www.arabnews.com/node/2589901/middle-east>
72. Zelin A.Y., Cagaptay S. A New Age for Turkish Relations with Syria. *The Washington Institute*. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/new-age-turkish-relations-syria>
73. Syria's new government thanks countries that reopened missions. *Arab News*. URL: <https://www.arabnews.com/node/2582814/middle-east>
74. Margolin D., Medini S. The Paris Conference on Syria: Coordination and a Roadmap Are Needed. *The Washington Institute*. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/paris-conference-syria-coordination-and-roadmap-are-needed>
75. Lebanon army receives additional \$20 million from Qatar in support to troops. *Arab News*. URL: <https://www.arabnews.com/node/2541381/middle-east>
76. Leader al-Sharaa receives a delegation from the Republic of Belarus. *Syrian Arab News Agency*. URL: <https://www.sana.sy/en/?p=345107>
77. Syrian president stresses 'strong strategic ties' in call with Russia's Putin. *Arab News*. URL: <https://www.arabnews.com/node/2589994/middle-east>
78. Літак з Росії привіз до Дамаска партію сирійської валюти, надрукованої ще за Асада. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3960234-litak-z-rosii-priviz-do-damaska-partiu-sirijskoi-valuti-nadrukovanoi-se-za-asada.html>
79. Russian Red Sea base deal still on the table, Sudanese FM says. *Arab News*. URL: <https://www.arabnews.com/node/2590018/middle-east>
80. EU suspends select Syria sanctions to encourage democratic development. *Syria's War News / Al Jazeera*. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2025/2/24/eu-suspends-select-syria-sanctions-to-encourage-democratic-development>
81. Syria's president Al-Sharaa forms new transitional government. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/world/middle-east/syrias-president-al-sharaa-forms-new-transitional-government-2025-03-29/>

References

1. 2024 Syrian opposition offensives. *Wikipedia*. [Online]. Available from: https://en.wikipedia.org/wiki/2024_Syrian_opposition_offensives [In English].
2. Nakhoul, S. et al. Assad's final hours in Syria: Deception, despair and flight. *Reuters*. [Online]. Available from: <https://www.reuters.com/world/middle-east/assads-final-hours-syria-deception-despair-flight-2024-12-13/> [In English].
3. Zelinskyi, A.L. (2024). Batko i syn al-Asady: spilni y vidminni rysy derzhavnoi polityky [The father and the son al-Assad: the common and different features of a state policy]. *Problemy vsesvitn'oyi istoriyi* [Problems of World History], 1, pp. 129–163. [In Ukrainian].
4. Grajewski, N. Why Did Iran Allow Bashar al-Assad's Downfall? *Carnegie Endowment for International Peace*. [Online]. Available from: <https://carnegieendowment.org/middle-east/diwan/2024/12/why-did-iran-allow-assads-downfall?lang=en¢er=middle-east> [In English].
5. Hall, N., Hiltermann, J. The Day After Assad: How the Syrian Dictator's Stunning Fall Will Scramble the Balance of Power in the Middle East. *Foreign Affairs*. [Online]. Available from: <https://www.foreignaffairs.com/syria/day-after-bashar-al-assad-russia-iran> [In English].
6. Tabler, A.J. Why Al-Assad Fell? *The Washington Institute*. [Online]. Available from: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/why-al-assad-fell> [In English].

7. Sayigh, Ye. Anatomy of a Military Fall. *Carnegie Endowment for International Peace*. [Online]. Available from: <https://carnegieendowment.org/middle-east/diwan/2024/12/anatomy-of-a-military-fall?lang=en¢er=middle-east> [In English].
8. Tol, G. How Turkey won the Syrian civil war: Assad's Downfall Is a Boon for Erdogan – at Least for Now. *Foreign Affairs*. [Online]. Available from: <https://www.foreignaffairs.com/turkey/how-turkey-won-syrian-civil-war> [In English].
9. Lister, Ch. Assad's departure surprised Biden, US leaders. Now America must step up and seize the moment. *Fox News*. [Online]. Available from: <https://www.foxnews.com/opinion/assads-departure-surprised-biden-us-leaders-now-america-must-step-up-seize-moment> [In English].
10. Wehrey, F. Assad's Downfall Echoes Across the Mediterranean. *Carnegie Endowment for International Peace*. [Online]. Available from: <https://carnegieendowment.org/middle-east/diwan/2024/12/assads-downfall-echoes-across-the-mediterranean?lang=en¢er=middle-east> [In English].
11. Azizi, H. How Iran Lost Syria: And Why a Stable Post-Assad Future Will Require Tehran's Involvement? *Foreign Affairs*. [Online]. Available from: <https://www.foreignaffairs.com/syria/how-iran-lost-syria> [In English].
12. Melkonian, S. The Syria Fiasco As Seen From Moscow. *Carnegie Endowment for International Peace*. [Online]. Available from: <https://carnegieendowment.org/middle-east/diwan/2024/12/the-syria-fiasco-as-seen-from-moscow?lang=en¢er=middle-east> [In English].
13. Nouredine, A. Assad's Fall Reshapes Middle East's Political Dynamics. *Fanack*. [Online]. Available from: <https://fanack.com/politics/features-insights/assads-fall-reshapes-middle-east-political-dynamics~270095/> [In English].
14. Lister, Ch. et al. Special Briefing: After Assad's fall, what's next for Syria and the region? *Middle East Institute*. [Online]. Available from: <https://www.mei.edu/blog/special-briefing-after-assads-fall-whats-next-syria-and-region> [In English].
15. (2024, 17 December). Regional Perspectives on the House of Assad's Fall. *International Crisis Group*. [Online]. Available from: <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/east-mediterranean-mena/syria/regional-perspectives-house-assads-fall> [In English].
16. Tokmajyan, A. et al. Syria in Focus: Regional and International Dynamics at a Crossroads. *Carnegie Endowment for International Peace*. [Online]. Available from: <https://www.youtube.com/watch?v=YT9aRqLvzwU> [In English].
17. (2025, 14 January). Key Decisions Loom as Syria Enters a New Era. *International Crisis Group*. [Online]. Available from: <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/east-mediterranean-mena/syria/key-decisions-loom-syria-enters-new-era> [In English].
18. Erdogan, Putin announce Idlib ceasefire after Moscow meeting. *News / Al Jazeera*. [Online]. Available from: <https://www.aljazeera.com/news/2020/3/6/erdogan-putin-announce-idlib-ceasefire-after-moscow-meeting> [In English].
19. Mohamad, N., Kafina, M., Prins, E. Assad's Regime and the Syrian Crisis (2011-2022). *Fanack*. [Online]. Available from: <https://fanack.com/syria/history-of-syria/the-syrian-crisis/assads-regime-and-the-syrian-crisis-2011-2022/> [In English].
20. Khaddour, Kh., Tokmajyan, A. (2024). *Borders Without a Nation: Syria, Outside Powers, and Open-Ended Instability*. Beirut: Malcolm H. Kerr Carnegie Middle East Center. [Online]. Available from: <https://carnegie-production-assets.s3.amazonaws.com/static/files/Kheder-Armenak-Syria%20report-final.pdf> [In English].
21. Lister, Ch. CENTCOM says ISIS is reconstituting in Syria and Iraq, but the reality is even worse. *Middle East Institute*. [Online]. Available from: <https://www.mei.edu/publications/centcom-says-isis-reconstituting-syria-and-iraq-reality-even-worse> [In English].
22. Zelinskyi, A. (2024). Levant na liniyi rozlamu dvokh svitiv [The Levant on the fault line of the two worlds]. *Historia localis. Historia globalis. Studiï na poshanu Andriya Kudryachenka* [Historia localis. Historia globalis. Studies in Honor of Andrii Kudriachenko] / red.

- V. Tkachenko ta in. Kyiv: DU "Instytut vsesvitn'oyi istoriyi Natsional'noyi akademiyi nauk Ukrainy"; Instytut istoriyi Ukrainy Natsional'noyi akademiyi nauk Ukrainy, pp. 224–233. [In Ukrainian].
23. Assad's Return: Regional Changes, and Future Outlook. *Carnegie Endowment for International Peace*. [Online]. Available from: <https://www.youtube.com/watch?v=jvud4Xp8kbE> [In English].
24. Lister, Ch. Turkish-Syrian Re-engagement: Drivers, Limitations, and US Policy Implications. *Middle East Institute*. [Online]. Available from: <https://www.mei.edu/publications/turkish-syrian-re-engagement-drivers-limitations-and-us-policy-implications> [In English].
25. Turkey's Erdogan does not rule out meeting Syria's Assad to restore ties. *Reuters*. [Online]. Available from: <https://www.reuters.com/world/middle-east/turkeys-erdogan-does-not-rule-out-meeting-syrias-assad-restore-ties-2024-06-28/> [In English].
26. Christou, W. Syrian rebels reveal year-long plot that brought down Assad regime. *The Guardian*. [Online]. Available from: <https://www.theguardian.com/world/2024/dec/13/syrian-rebels-reveal-year-long-plot-that-brought-down-assad-regime> [In English].
27. Syria army says 'redeploying' in southern Daraa, Sweida provinces. *Arab News*. [Online]. Available from: <https://www.arabnews.com/node/2582099/middle-east> [In English].
28. Southern rebels loom large as Syria's new rulers try to form a national army. *Associated Press*. [Online]. Available from: <https://apnews.com/article/syria-hts-security-fighters-assad-damascus-c65efc166f2642e0f0993a6f2d002090> [In English].
29. Zelinskyi, A.L. (2024). Rozvytok krain Levantu v umovakh suchasnykh heopolitychnykh vyklykiv [The Development of the countries of Levant in conditions of the modern geopolitic challenges]. *Aziiskyi fenomen polivariantnoho rozvytku naprykintsi XX – pochatku XXI stolittia: monohrafiia* [The Asian phenomenon of a polyvariant development in the end XX – beginning XXI century: monography] / Za zah. red. V.O. Shveda, naukovyi ta literaturnyi redaktor N.I. Mkhitarian. Kyiv: DU "Instytut vsesvitn'oyi istoriyi Natsional'noyi akademiyi nauk Ukrainy", pp. 28–70. [In Ukrainian].
30. Levitt, M. (2021). *Hezbollah's Regional Activities in Support of Iran's Proxy Networks*. Washington: Middle East Institute. [Online]. Available from: https://www.mei.edu/sites/default/files/2021-07/Hezbollah%E2%80%99s%20Regional%20Activities%20in%20Support%20of%20Iran%E2%80%99s%20Proxy%20Networks_0.pdf [In English].
31. Houssari, N., Tello, A. Will ceasefire deal to end Israel-Hezbollah war achieve lasting peace for Lebanon? *Arab News*. [Online]. Available from: <https://www.arabnews.com/node/2580994/middle-east> [In English].
32. Young, M. Autumn of Lebanon's Discontent. *Carnegie Endowment for International Peace*. [Online]. Available from: <https://carnegieendowment.org/middle-east/diwan/2024/11/autumn-of-lebanons-discontent?lang=en¢er=middle-east> [In English].
33. Ghaddar, H. How Hezbollah Ends: A Better Lebanon Is Possible. *Foreign Affairs*. [Online]. Available from: <https://www.foreignaffairs.com/lebanon/how-hezbollah-ends> [In English].
34. Hezbollah backs Syria's al-Assad as opposition forces intensify offensive. *Syria's War News / Al Jazeera*. [Online]. Available from: <https://www.aljazeera.com/news/2024/12/5/hezbollah-backs-syrias-al-assad-as-opposition-forces-intensify-offensive> [In English].
35. Source close to Hezbollah says sent 2.000 fighters to Syria. *Arab News*. [Online]. Available from: <https://www.arabnews.com/node/2582163/middle-east> [In English].
36. al-Ghadhawi, A. Al-Assad's Strategy to Avoid Becoming a Puppet of Russia and Iran. *New Lines Institute*. [Online]. Available from: <https://newlinesinstitute.org/state-resilience-fragility/al-assads-strategy-to-avoid-becoming-a-puppet-of-russia-and-iran/> [In English].
37. Yavorsky, E., Tabler, A.J. Demise of Syria's "Second Lady" Shakes Up the Assad Regime. *The Washington Institute*. [Online]. Available from: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/demise-syrias-second-lady-shakes-assad-regime> [In English].

38. Othman Agha, M. Coercive deprivation: Unraveling the Assad regime's policy on domestic reconstruction. *Middle East Institute*. [Online]. Available from: <https://www.mei.edu/publications/coercive-deprivation-unraveling-assad-regimes-policy-domestic-reconstruction> [In English].
39. Syria. *The World Factbook*. [Online]. Available from: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/syria/> [In English].
40. Saad, M. Is an Alawite protest movement emerging in Syria's coastal areas? *Al Majalla*. [Online]. Available from: <https://en.majalla.com/node/297431/politics/alawite-protest-movement-emerging-syrias-coastal-areas> [In English].
41. Nour, A.A. The Assad-Makhlouf spat: A complicated family affair. *Middle East Institute*. [Online]. Available from: <https://www.mei.edu/publications/assad-makhlouf-spat-complicated-family-affair> [In English].
42. Yavorsky, E. A Year of Suwayda Protests Show That Assad Is No Partner *The Washington Institute*. [Online]. Available from: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/year-suwayda-protests-show-assad-no-partner> [In English].
43. Barnea, Yu. Second front opens in Southern Syria, as Druze militias rise up. *The Jerusalem Post*. [Online]. Available from: <https://www.jpost.com/breaking-news/article-832307> [In English].
44. Bahah, M. Syria clashes – what happened? *Syria's War News / Al Jazeera*. [Online]. Available from: <https://www.aljazeera.com/news/2025/3/10/syria-clashes-what-happened> [In English].
45. Zelin, A.Y. The Patient Efforts Behind Hayat Tahrir al-Sham's Success in Aleppo. *War on the Rocks*. [Online]. Available from: <https://warontherocks.com/2024/12/the-patient-efforts-behind-hayat-tahrir-al-shams-success-in-aleppo/> [In English].
46. Lefevre, R. (2013). *Ashes of Hama: The Muslim Brotherhood in Syria*. Oxford; New York: Oxford University Press. [In English].
47. Trombetta, L. Syria's new rulers must not repeat the past mistakes of Lebanon and Iraq. *Opinions / Al Jazeera*. [Online]. Available from: <https://www.aljazeera.com/opinions/2024/12/16/syrias-new-rulers-must-not-repeat-the-past-mistakes-of-lebanon-and-iraq> [In English].
48. Celik, M. Turkiye's road ahead in a post-Assad Syria. *Syria's War News / Al Jazeera*. [Online]. Available from: <https://www.aljazeera.com/news/2025/1/7/turkiyes-road-ahead-in-a-post-assad-syria> [In English].
49. Leader Al-Sharaa receives Qatari delegation. *Syrian Arab News Agency*. [Online]. Available from: <https://sana.sy/en/?p=343072> [In English].
50. Shypulia, V. Ukraina rozbudovuie stosunky z Syriieiu: dlia choho tse potribno [Ukraine develops the relations with Syria: Why is this necessary?]. *Korrespondent.net*. [Online]. Available from: <https://ua.korrespondent.net/articles/4744812-ukraina-rozbudovuie-stosunky-z-syriieiu-dlia-choho-tse-potribno> [In Ukrainian].
51. Lebanon and Syria to strengthen border security, Lebanese PM says. *Arab News*. [Online]. Available from: <https://www.arabnews.com/node/2586014/middle-east> [In English].
52. Leader Al-Sharaa meets with Kuwaiti Foreign Minister and GCC Secretary General. *Syrian Arab News Agency*. [Online]. Available from: <https://sana.sy/en/?p=343295> [In English].
53. Al-Sharaa meets French and German Foreign ministers in Damascus. *Syrian Arab News Agency*. [Online]. Available from: <https://sana.sy/en/?p=343428> [In English].
54. President al-Sharaa and no more Baath party: What else has Syria announced? *Syria's War News / Al Jazeera*. [Online]. Available from: <https://www.aljazeera.com/news/2025/1/29/president-al-sharaa-and-no-more-baath-party-what-else-has-syria-announced> [In English].
55. New Syria leader faces territorial, governance hurdles. *Arab News*. [Online]. Available from: <https://www.arabnews.com/node/2588786/middle-east> [In English].
56. Zelin, A.Y. The Status of Syria's Transition After Two Months. *The Washington Institute*. [Online]. Available from: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/status-syrias-transition-after-two-months> [In English].

57. The major security challenges facing Syria's new rulers. *Arab News*. [Online]. Available from: <https://www.arabnews.com/node/2592955/middle-east> [In English].
58. al-Assil, I. The national dialogue in Syria: A step forward or a concerning trajectory? *Middle East Institute*. [Online]. Available from: <https://www.mei.edu/publications/national-dialogue-syria-step-forward-or-concerning-trajectory> [In English].
59. Syria's government signs breakthrough deal with Kurdish-led authorities in northeast. *Arab News*. [Online]. Available from: <https://www.arabnews.com/node/2593137/middle-east> [In English].
60. Hezbollah–Syria clashes (2024–present). *Wikipedia*. [Online]. Available from: [https://en.wikipedia.org/wiki/Hezbollah%E2%80%93Syria_clashes_\(2024%E2%80%93present\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Hezbollah%E2%80%93Syria_clashes_(2024%E2%80%93present)) [In English].
61. Fabian, E. Katz orders IDF to complete seizure of Syrian buffer zone, continue destroying Assad's "strategic weapons". *The Times of Israel*. [Online]. Available from: https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/katz-orders-idf-to-complete-seizure-of-syrian-buffer-zone-continue-destroying-assads-strategic-weapons/ [In English].
62. Israel says its troops in Syria will remain atop Mt Hermon indefinitely. *Reuters*. [Online]. Available from: <https://www.reuters.com/world/middle-east/israel-says-its-troops-syria-will-remain-atop-mt-hermon-indefinitely-2025-01-28/> [In English].
63. Young, M. Hezbollah and National Renewal. *Carnegie Endowment for International Peace*. [Online]. Available from: <https://carnegieendowment.org/middle-east/diwan/2025/02/hezbollah-and-national-renewal?lang=en¢er=middle-east> [In English].
64. Zelinsky, A.L. (2024-2025). PolitychnataviiskovadiialnistlivanskoiKhezbollyu 2011-2022 rr. iyiiirezultaty (Ch. 1-2) [A Political and Military Activities of the Lebanese Hezbollah in 2011-2022 and their Results (P. 1–2)]. *Problemy vsesvtn'oyi istoriyi* [Problems of World History], 4(28), pp. 167–184; 1(29), pp. 156–175.
65. Nassar, F.N. The way forward in Lebanon. *Middle East Institute*. [Online]. Available from: <https://www.mei.edu/publications/way-forward-lebanon> [In English].
66. Cabinet of Nawaf Salam. *Wikipedia*. [Online]. Available from: https://en.wikipedia.org/wiki/Cabinet_of_Nawaf_Salam [In English].
67. Ghaddar, H. Lebanon's New Government May Walk a Thin Line Between Promises and Compromises. *The Washington Institute*. [Online]. Available from: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/lebanons-new-government-may-walk-thin-line-between-promises-and-compromises> [In English].
68. Singh, M. After Assad: Navigating Syria Policy (Part 1). *The Washington Institute*. [Online]. Available from: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/after-assad-navigating-syria-policy-part-1> [In English].
69. Why Turkiye is so influential in post-Assad Syria. *Arab News*. [Online]. Available from: <https://www.arabnews.com/node/2587071/middle-east> [In English].
70. Khalifa, D. (2025). Turkey's tightrope in post-Assad Syria. *International Crisis Group*, 03 february. [Online]. Available from: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/western-europemediterranean/turkiye-syria/turkeys-tightrope-post-assad-syria> [In English].
71. Nerves fray in Turkiye textile sector as Syrian refugees mull return. *Arab News*. [Online]. Available from: <https://www.arabnews.com/node/2589901/middle-east> [In English].
72. Zelin, A.Y., Cagaptay, S. A New Age for Turkish Relations with Syria. *The Washington Institute*. [Online]. Available from: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/new-age-turkish-relations-syria> [In English].
73. Syria's new government thanks countries that reopened missions. *Arab News*. [Online]. Available from: <https://www.arabnews.com/node/2582814/middle-east> [In English].
74. Margolin, D., Medini, S. The Paris Conference on Syria: Coordination and a Roadmap Are Needed. *The Washington Institute*. [Online]. Available from:

<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/paris-conference-syria-coordination-and-roadmap-are-needed> [In English].

75. Lebanon army receives additional \$20 million from Qatar in support to troops. *Arab News*. [Online]. Available from: <https://www.arabnews.com/node/2541381/middle-east> [In English].
76. Leader al-Sharaa receives a delegation from the Republic of Belarus. *Syrian Arab News Agency*. [Online]. Available from: <https://www.sana.sy/en/?p=345107> [In English].
77. Syrian president stresses ‘strong strategic ties’ in call with Russia’s Putin. *Arab News*. [Online]. Available from: <https://www.arabnews.com/node/2589994/middle-east> [In English].
78. Litak z Rosii pryviz do Damaska partiiu syriiskoi valiuty, nadrukovanoi shche za Asada [Aplane from Russia brought a batch of Syrian currency printed under Assad to Damascus]. *Ukrinform*. [Online]. Available from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3960234-litak-z-rosii-pryviz-do-damaska-partiiu-sirijskoi-valuti-nadrukovanoi-se-za-asada.html> [In Ukrainian].
79. Russian Red Sea base deal still on the table, Sudanese FM says. *Arab News*. [Online]. Available from: <https://www.arabnews.com/node/2590018/middle-east> [In English].
80. EU suspends select Syria sanctions to encourage democratic development. *Syria’s War News / Al Jazeera*. [Online]. Available from: <https://www.aljazeera.com/news/2025/2/24/eu-suspends-select-syria-sanctions-to-encourage-democratic-development> [In English].
81. Syria’s president Al-Sharaa forms new transitional government. *Reuters*. [Online]. Available from: <https://www.reuters.com/world/middle-east/syrias-president-al-sharaa-forms-new-transitional-government-2025-03-29/> [In English].

Zelinsky A. Causes and Consequences of the Fall of the Al-Assad Regime.

On December 8, 2024, as a result of a lightning offensive by the Syrian opposition, the regime of the hereditary dictator B. al-Assad fell. The reasons for the inglorious end of the 54-year rule of the al-Assad family can be divided into 3 blocks: foreign policy, internal regime and opposition. In the first case, we are talking about the lack of support for B. al-Assad from the Lebanese Hezbollah weakened by Israel and the distancing of Iran and Russia from him; in the second – about a number of personal miscalculations and mistakes of the Damascus dictator himself; in the third – about the effective transformations carried out by the leader of the Islamist opposition A. al-Sharaa in the province of Idlib under his control.

The internal consequences of the overthrow of the Damascus regime include the coming to power in Syria of relatively moderate Sunni Islamists and a change in the format of still unfinished Syrian civil war. In the regional context, the most noticeable changes as a result of the fall of the al-Assad dynasty were experienced by Lebanon. The change of power in Syria deprived Hezbollah of military and financial support from Iran. As a result, this Shiite organization had to cede power to Westerners and supporters of Saudi Arabia. In turn, Iran, as a result of refusing to support B. al-Assad, had to curtail the international anti-Israeli project “Axis of Resistance”. In contrast, Turkey, Qatar and partly Kuwait significantly benefited from the fall of the Damascus regime, through their permanent support for the anti-Assad opposition.

In a non-regional context, the collapse of the B. al-Assad regime hit Russia the hardest. In turn, the European Union played the Syrian card very competently. The EU promptly suspended the energy, transport and banking sanctions of the B. al-Assad era. This step should accelerate the voluntary repatriation of Syrian refugees from Europe, ensure themoderation of A. al-Sharaa’s religious policy, and create the prerequisites for further mutually beneficial economic cooperation between Damascus and Europe.

Keywords: Bashar al-Assad, the Syrian civil war, Turkey, Iran, Lebanon, Russia, the USA